

Henryk Majkrzak SCJ, Watykan. Papieskie formacje zbrojne, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2013, ss. 170 + 64 plansze ilustrowane.

Tematyka papieskich formacji zbrojnych zasadniczo nie budziła zainteresowania polskich naukowców¹, w przeciwieństwie do ich kolegów z innych krajów, a zwłaszcza z Włoch, Niemiec, Szwajcarii i Francji². Mogłoby się to wydawać o tyle zaskakujące, że szczególnie ze względu na pontyfikat papieża rodaka – św. Jana Pawła II (1978–2005), kwestie dotyczące Watykanu stały się nam bliskie, a polscy badacze mieli relatywnie łatwy dostęp przynajmniej do zbiorów Biblioteki Watykańskiej. Tendencja niedostrzegania współczesnych jednostek papieskich zmieniła się dopiero w ostatnich kilku latach. Prawdopodobnie miały na to wpływ (szkoda tylko, że tak późno): zakończony pontyfikat Karola Wojtyły, jego beatyfikacja (1 maja 2011 r.) i kanonizacja (27 kwietnia 2014 r.) oraz uroczystość 500-lecia Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej (PGS – 22 stycznia 2006 r.).

Jako pierwszy w Polsce książkę poświęconą całkowicie tematowi Gwardii Szwajcarskiej – głównej formacji papieskiej – napisał Zbigniew Witkowski,

¹ Jedynym wyjątkiem, była praca Zdzisława Morawskiego, *Sacco di Roma*, Kraków 1923. Dotyczyła ona jednak tylko wybranego zagadnienia z historii Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej, jakim było złupienie Rzymu w dniach 6–14 maja 1527 r. przez wojska króla Francji Karola V.

² Tylko w XXI wieku, głównie ze względu na uroczystość 500-lecia istnienia Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej, wydano następujące pozycje: G. Cantelli, *Die Päpstliche Schweizergarde: zeitgenössische Stiche und Aquarelle vom 16. bis zum 20. Jahrhundert aus der Privatsammlung des Hauptmanns Roman Fringeli*, Regensburg 2006; D. Delcuratolo, *Storia Della Guardia Svizzera Pontificia e Dei Corpi Militari Pontifici Disciolti nel 1970*, Varese 2006; P. M. Krieg, *Die Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006 (wznowienie wydania sprzed kilkudziesięciu lat); *Les Suisses du Pape. 500 ans au Vatican. Ouvrage commémoratif de l'exposition du Musée des Suisses dans le Monde pour le Jubilé 1506–2006*, édité par N. Chavannes, A. Zurfluh, Geneve 2006; S. Meier, K. Kiermeier, *Treu, redlich und ehrenhaft. Die Schweizergarde in Bildern früher und heute*, Dachau 2007; G. Morello, V. Pranzini, *Gli Angeli Custodi del Papa. 500 anni della Guardia Svizzera Pontificia*, Lugo 2006; U. Nersinger, G. P. Weishaupt, *Pontificia Cohors Helvetica (1506–2006)*, Bonn 2005; C. R. M. Richard, *La guardia svizzera pontificia nel corso dei secoli*, Milano 2005; R. Royal, *The Pope's Army. 500 Years of the Papal Swiss Guard*, New York 2006; S. Sapin, *Garde Suisse au Vatican: Ombre et lumière*, Yens sur Morges 2004; C. Schweizer, H. De Weck, *Hirtenstab Und Hellebarde: Die Päpstliche Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006; A. Serrano, *Die Schweizergarde der Päpste*, wyd. 3, Dachau 2005; R. Stampfli, *Die Päpstliche Schweizergarde 1870–1970*, Solothurn 2004; R. Walpen, *Päpstliche Schweizergarde: acriter et fideliter – tapfer und treu*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2005; *The Swiss Guard. Celebrating 500 Years of Papal Service*, ed. by M. Cupellaro, P. Fiorletta, New Haven, CT 2006; D. Alvarez, *The Pope's Soldiers. A Military History of the Modern Vatican*, Lawrence, KS 2011; R. Affinati, *Soldati del Papa, Dall'antichità ai giorni nostri*, Edizioni Chillemi – nr 13, Roma 2014; D. Geisser, E. Niederberger, *Päpstliche Schweizergarde – Buon Appetito: Rezepte, Geschichten und prominenten Porträts*, Thun 2014.

profesor prawa na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu³. Jak sam przyznawał we wstępie do swojej monografii, napisał ją hobbistycznie, a znaczną rolę odegrała w tym pewna pocztówka z gwardzistami wysłana przez profesor Karolinę Lanckorońską do córki Autora w latach 80. XX wieku⁴.

Kolejnym Autorem monografii dotyczących papieskich sił zbrojnych jest ks. dr hab. Henryk Majkrzak⁵. W 2011 r. wydał on książkę dotyczącą Watykanu⁶, której część (s. 171–208) poświęcił oddziałom utrzymującym bezpieczeństwo i porządek w tym państwie. Z kolei w 2013 r. opublikował monografię w całości poświęconą żołnierzom i policjantom, służącym następcom św. Piotra⁷, która stanowi przedmiot niniejszej recenzji.

Na wstępie należy nadmienić, że aktualnie tendencja wydawania w Polsce książek poświęconych Gwardii Szwajcarskiej została podtrzymana. Ze względu na wspomnianą wcześniej kanonizację Jana Pawła II opublikowano w naszym kraju w 2014 r. dwa interesujące świadectwa o papieżu opowiedziane przez gwardzistów szwajcarskich – byłego komendanta Piusa Segmüllera i halabardzisty Andreasa Widmera⁸.

Na papieskie formacje zbrojne składały się od 1870 r., czyli od czasu, kiedy papież stali się więźniami Watykanu, zasadniczo cztery jednostki: Papieska Gwardia Szwajcarska⁹, Gwardia Szlachecka¹⁰, Gwardia Palatyńska (Pała-

³ Z. Witkowski, „*Mężnie i wiernie*”. *Papieska Gwardia Szwajcarska. Historia chwały*, Toruń 2010.

⁴ Zainteresowanych odsyłam do wymienionej wcześniej monografii na strony 11–15 i do stosownych fotografii.

⁵ Autor, oprócz pracy naukowej na UKSW w Warszawie i pełnienia posługi kapłańskiej, należy do Zgromadzenia Księża Najświętszego Serca Jezusowego (Sercan – stąd skrót SCJ).

⁶ H. Majkrzak, *Watykan. Wszystko to, co chcielibyście wiedzieć*, Kraków 2011.

⁷ Idem, *Watykan. Papieskie formacje zbrojne*, Kęty 2013.

⁸ *Mój święty szef. Komendant Pius Segmüller w rozmowie z ks. Robertem Bielem*, red. R. Biel, Kraków 2014; A. Widmer, *Strażnik świętego Papieża. Świadectwo o Janie Pawle II*, wstęp G. Wiegela, Kraków 2014.

⁹ Papieska Gwardia Szwajcarska (PGS) od 22 stycznia 1506 r. stanowi osobistą straż papieską. Jest to jedna z najstarszych formacji zbrojnych na świecie. Aktualnie PGS liczy 110 ludzi, co stanowi około 15% mieszkańców Watykanu. Służą w niej katolicy pochodzący z odmiennych, pod względem językowym, kantonów Szwajcarii. Językiem dominującym w Gwardii jest język niemiecki (niem. *Päpstliche Schweizergarde*), występuje też język francuski (fr. *Garde Suisse Pontificale*) oraz włoski (wł. *Guardia Svizzera Pontificia*). Od tych dwóch ostatnich nazw przyjął się oficjalny skrót Gwardii – GSP – występujący m.in. na klamrach pasów używanych przez gwardzistów.

¹⁰ Gwardia Szlachecka (wł. *Guardia Nobile*) ochotnicza formacja eskortująca papieża, powstała 11 maja 1801 r. jako oddział kawalerii, w 1870 r. przemianowana na jednostkę piechoty. Wstęp do niej mieli jedynie szlachetnie urodzeni Włosi, którzy odbyli zasadniczą służbę wojskową. Oddział występował tylko w czasie publicznych wystąpień papieża lub jako eskorta w podróżach do rezydencji papieskich. Jednostka została zlikwidowana 14 września 1970 r. przez papieża Pawła VI.

cowa)¹¹, Żandarmeria Papieska¹². Na mocy decyzji papieża Pawła VI z 14 września 1970 r. Gwardia Szlachecka i Gwardia Palatyńska uległy rozwiązaniu. Obecnie funkcje ochrony papieskiej i służbę wartowniczą sprawują, głównie przy wejściach do Watykanu, gwardziści szwajcarscy¹³. Z kolei żandarmi, jak sama nazwa wskazuje, pełnią funkcje policyjne oraz straż w wybranych miejscach Watykanu¹⁴.

W swojej książce H. Majkrzak przedstawia najważniejsze informacje dotyczące papieskich formacji zbrojnych. We wstępie (s. 8–16) Autor – według mnie słusznie – odnosi się do zagadnień wprowadzających do tematu czyli związanych z instytucją papiestwa i organizacją Państwa Watykańskiego. Zasadniczą część monografii stanowi opis działalności Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej (rozdział 1, s. 19–89) i Żandarmerii Watykańskiej (rozdział 2, s. 90–123) – czyli aktualnych formacji zbrojnych i policyjnych Watykanu. Poświęcenie większej części pracy dwóm wymienionym jednostkom nie budzi wątpliwości. W tym miejscu zauważyć należy jedynie, że Autor Gwardii poświęcił 70 stron, a Żandarmerii tylko 33.

W rozdziale 1 złożonym aż z 31 krótkich podrozdziałów H. Majkrzak koncentruje się na takich zagadnieniach, jak: historia GSP (s. 20–36) ze szczególnym uwzględnieniem lat 1506–1527 (s. 20–29), warunki przyjęcia i rekrutacja do służby, życie codzienne i przebieg służby. Szczególnie warty podkreślenia jest dokładny opis święta Gwardii – dnia przysięgi rekrutów (6 maja). Ponadto Autor szczegółowo omawia kwestie związane z umundurowaniem i uzbrojeniem jednostki. O tych ostatnich zagadnieniach H. Majkrzak pisze z dużą swobodą i wiedzą. Nie pomija także jednego z najtragiczniejszych wydarzeń w historii Gwardii (4 maja 1998 r.), czyli do dzisiaj niewyjaśnionego morderstwa jej komendanta Aloisa Estermanna i jego żony Gladys Meza Romero dokonanego przez kaprala Cédrica Tornaya, który z kolei popełnił samobójstwo. H. Majkrzak przedstawia też ówczesne dowództwo Gwardii. Większość wyższych oficerów

¹¹ Gwardia Palatyńska (Honorowa) zwana też Strażą Pałacową (wł. *Guardia Palatina d'Onore*) powstała 14 grudnia 1850 r. jednostka piechoty, której głównym zadaniem była służba papieżom. Głównie chodziło tu o służbę honorową i porządkową podczas uroczystości z udziałem papieża; por. przypis 10.

¹² Żandarmeria Watykańska (wł. *Gendarmeria Vaticana*) jednostka policji powstała 14 lipca 1816 r.

¹³ Gwardziści pełnią straż przy następujących wejściach do Watykanu: Bramie Spżowej, Bramie Dzwonów, Bramie św. Anny, wejściach *Petriano* i *Perugino* oraz wejściach do Bazyliki św. Piotra i Muzeów Watykańskich. Ponadto posterunki Gwardii znajdują się m.in. w Pałacu Watykańskim (np. przed apartamentami papieskimi) a patrole PGS można napotkać w Muzeach i Ogrodach Watykańskich, na Placu i w Bazylice św. Piotra.

¹⁴ Np. żandarmi mają swoje posterunki m.in. za Bramą św. Anny i przed Dziedzińcem Belwederskim.

tej formacji pochodzi z nominacji papieskich, a ich służba trwa zazwyczaj kilka lat. Zdarzają się jednak oficerowie, których kariera rozpoczęła się od stopnia zwykłego halabardzisty. Jako przykład można tu podać Christopha Grafa, który wstąpił w szeregi Gwardii w 1987 r. i w ciągu 27 lat służby osiągnął stopień podpułkownika i zastępcy komendanta.

Autor z jednej strony ze znanstwem porusza się między poszczególnymi zagadnieniami dotyczącymi GSP, z drugiej jednak – tok narracji zaburza liczne powtórzenia, odesłania i niedopowiedzenia¹⁵, które nawet dla czytelnika orientującego się w opisywanej tematyce, mogą utrudniać przyswojenie tekstu. H. Majkrzak dość swobodnie posługuje się chronologią, co również nie ułatwia życia czytelnikowi.

Autor wspomina (s. 20) o regulaminie PGS z 1976 r.¹⁶ W innym miejscu (s. 74) nadmienia, że otrzymał fragment „Regulaminu” z określeniem ubioru i uzbrojenia formacji. Niestety Autor nie podał, z którego roku pochodził ów regulamin. Z kolei kilka stron dalej zauważa (s. 80), że na podstawie art. 37 regulaminu (brak daty – dop. Ł.N) gwardzista, który odsłużył pięć lat, może otrzymać pozwolenie na zachowanie munduru i beretu.

Szkoda, że H. Majkrzak wyraźnie nie stwierdził, a przynajmniej nie uczynił tego na stronach 74 i 80, że posługiwał się regulaminem z 1976 r. Warto zatem zaznaczyć, że po tym regulaminie wydano kolejną jego wersję z 1997 r., a aktualnie już od kilku lat obowiązuje nowy regulamin zaaprobowany 16 stycznia 2006 r. przez papieża Benedykta XVI, a podpisany przez ówczesnego watykańskiego sekretarza stanu, kardynała Angelo Sodano. Wszedł on w życie 22 stycznia 2006 r. z okazji 500-lecia Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej i obowiązuje do tej pory. Regulamin ten powinien być znany Autorowi w momencie przygotowywania omawianej monografii. Wskazane przez H. Majkrzaka pozwolenie na zachowanie munduru po pięciu latach służby jest aktualnie uregulowane w art. 39., a nie w 37, jak uważa Autor. Z drobniejszych uwag wypada wspomnieć, że nie do końca można zgodzić się z twierdzeniem Autora: „Często [czarne] moriony mają gwardziści pełniący wartę w Bramie Spiżowej” (s. 78). Liczne źródła ikonograficzne (zdjęcia, pocztówki) wyraźnie pokazują, że gwardziści pełniący służbę w tym miejscu, przynajmniej do lat 90. XX wieku, nosili berety, a nie hełmy. Wśród setek fotografii i pocztówek znanych piszącemu niniejszy tekst, a doty-

¹⁵ Przykładowo Autor wymienia świętych patronów PGS (Marcina z Tours, Sebastiana, Mikołaja z Flüe) na stronie 43 i powtarza na stronie 53. Z kolei na tej ostatniej stronie czytelnik dowiaduje się, że „Ciało kaprała Cédrica Tornay matka pogrzebała w Szwajcarii”, a wyjaśnienie, kim był ów kapral i jaką rolę odegrał, można odnaleźć dopiero na stronie 70. Podobnie nieskładne i powtarzane są informacje o sierżancie Marcelu Riedi (s. 65 i 87), itp.

¹⁶ Chodzi tu o Regulamin Organizacyjny, Dyscyplinujący i Administracyjny Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej zaaprobowany 28 czerwca 1976 r. przez papieża Pawła VI.

czących Bramy Spiżowej, na żadnej nie przedstawiono gwardzistów w hełmach. Aktualnie to ostatnie nakrycie głowy jest używane przez gwardzistów na tym posterunku, ale głównie w niedziele i święta.

Rozdział 2 złożony z 22 podrozdziałów Autor poświęca Żandarmerii Watykańskiej. Opisuje w nim dwóch ostatnich szefów służb policyjnych Watykanu – Camillo Cibina i Domenico Gianiego. Ponadto przedstawia krótką historię jednostki oraz przybliża m.in. wymogi stawiane kandydatom na żandarmów. Dodatkowo opisuje takie kwestie dotyczące służby policyjnej, jak: sztandar, przysięga, święto, orkiestra. Autor omawia także umundurowanie jednostki, jej uzbrojenie i wyposażenie. Należy docenić, że H. Majkrzak jako pierwszy w Polsce podjął się omówienia tematyki Żandarmerii Watykańskiej.

W kolejnych rozdziałach (3–6) H. Majkrzak opisuje zarówno historyczne papieskie formacje zbrojne, takie jak: Gwardia Palatyńska, czy Gwardia Szlachecka (s. 128–133); jak i aktualne służby, typu: straż pożarna, służba medyczna, czy cywilna służba porządkowa. W rozdziałach tych Autor jeszcze bardziej zaburzył dysproporcje między ich pojemnością. I tak rozdział 3. (Watykańska straż pożarna) liczy 3 strony [sic!], a rozdział 4. (Sanpietrini) aż 1 [sic!] stroną. Trochę lepiej przedstawia się sytuacja z rozdziałem 5. (Historyczne formacje zbrojne papieża) złożonym z 23 stron, ale już nie z 6. (Ochrona Watykanu ze strony państwa włoskiego), liczącym 10 stron.

Bibliografia przedstawiona przez H. Majkrzaka nie do końca przekonuje. Autor nie sięgnął do licznych książek wymienionych chociażby w przypisie 2. do niniejszej recenzji, nie mówiąc już o aktualnych regulaminach poszczególnych formacji dostępnych w Bibliotece Watykańskiej.

Na uwagę zasługuje część ilustracyjna książki. Autor sporym nakładem pracy i przy „lekkim wsparciu” regulaminu PGS z 1976 r. przedstawia papieskie formacje zbrojne: historyczne i obecne. Na 64 stronach Autor zamieszcza 77 własnoręcznie wykonanych plansz, na których ukazuje prawie wszystkie możliwe aspekty umundurowania (pomija tylko kwestie opisu odznaczeń), w tym szczególnie nakryć głowy, uzbrojenia, stopni, a nawet środków transportu Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej (plansze II–XXXIV) oraz Żandarmerii Watykańskiej (pl. XXXV–LII). Warto nadmienić, że oprócz aktualnych elementów wyposażenia, H. Majkrzak przedstawia na 10 planszach (pl. XXV–XXXIV) gwardzistów w mundurach historycznych. Posiłkuje się przy tym rycinami z XIX wieku oraz pocztówkami z początku XX wieku (przykładowo pl. XXVI). Podobny zabieg stosuje względem żandarmów, gdzie na 7 planszach przedstawia ich ubiór z przeszłości (pl. XLVI–LII). Dodatkową zaletę stanowi umieszczenie przez Autora plansz dotyczących nieistniejących już papieskich formacji zbrojnych: Gwardii Szlacheckiej (pl. LIII–LVIII), Gwardii Palatyńskiej (pl. LX–LXVI), czy innych jednostek historycznych (pl. LXVII–LXXIV). Listę uzupełniają trzy plansze dotyczące straży pożarnej i włoskich formacji policyjnych wspomagających ochronę Watykanu (pl. LXXV–LXXVII). Wszystkie plansze wykonane są niezwykle sta-

rannie i z wielką dbałością o szczegóły. Część ilustracyjna książki zasługuje zatem, według mojej oceny, na wyrazy uznania.

Reasumując: moim zdaniem należałoby monografię podzielić na cztery rozdziały, w tym dwa poświęcone w całości Gwardii Szwajcarskiej, jeden Żandarmerii Papieskiej, a ostatni – innym, aktualnym służbom watykańskim. Kładę nacisk na słowo „aktualnym”, gdyż jedynie około 15% treści książki zajmuje omówienie historycznych formacji zbrojnych. Pozostałe 85% dotyczy obecnych jednostek watykańskich: PGS, ŻW i wszelkich służb pomocniczych. Według mnie, opis dotyczący historycznych oddziałów papieskich, należałoby umieścić w skróconej wersji we wstępie. Po dokonaniu tych „zabiegów” metodologicznych i usunięciu powtórzeń oraz uzupełnieniu bibliografii recenzowana pozycja zyskałaby na wartości.

Nie można zaprzeczyć, że Autor posiada dużą wiedzę na temat papieskich formacji zbrojnych, a w szczególności Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej. Nie zawsze jednak stan wiedzy przekłada się na tok narracji, który jest dość chaotyczny, niespójny i pełen powtórzeń. Autor nie odnosi się także do aktualnego regulaminu PGS. Nie przekonuje również zastosowany przez H. Majkrzaka podział na poszczególne rozdziały i ich niekiedy rażąca dysproporcja. Z kolei wśród zalet monografii można umieścić 77 ilustrowanych plansz skrupulatnie odtworzonych przez Autora, które zdecydowanie wzbogacają treść książki oraz przedstawienie życia gwardzystów na co dzień i od święta. Na plus Autorowi można zaliczyć także to, że z dbałością o szczegóły ukazuje system ochrony Państwa Watykańskiego – system – który zasadniczo (za wyjątkiem zamachu na papieża Jana Pawła II i wewnętrznej sprawy zabójstwa jednego z komendantów Gwardii Szwajcarskiej) do tej pory się sprawdza. Pracę H. Majkrzaka można zatem polecić przede wszystkim entuzjastom uzbrojenia i umundurowania Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej czy Żandarmerii Watykańskiej.

Łukasz Niewiński

Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku